

EDEBİYATA EKOELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR: EKOŞİİR VE ELİF SOFYA

Yrd. Doç. Dr. Meliz ERGİN
Koç Üniversitesi

İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
İngiliz Dili ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü
mergin@ku.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Özen Nergis DOLCERocca
Koç Üniversitesi

İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
İngiliz Dili ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü
odolcerocca@ku.edu.tr

Öz

Bu çalışmanın amacı edebiyat ve çevre ilişkisini öne çıkaran ekoeleştiri alanına ışık tutmak ve bu alanın çağdaş Türk edebiyatı için önemini irdelemektir. Öncelikle ekoeleştiri alanının 1990'lı yıllarda akademide nasıl ortaya çıktığına ve ne tür çalışmaları kapsadığına değinilecek. Daha sonra bu çalışma alanının amacını ve kapsamını vurgulamak için eleştirel bir gözle yazılan ekoyazın ile doğa yazını arasındaki benzerlikler ve farklılıklar incelenecek. Çalışmanın son iki bölümünde ekopoetika geleneğinden ve ona bağlı ortaya çıkan yeni ekoşiiir örneklerinden bahsedilerek, çağdaş şair Elif Sofya'nın *Dik Âlâ* başlıklı eserinin bu mercekten bir okuması sunulacak. Makale bu alanın ülkemizde ve dünyada artmakta olan önemini vurgulayarak ve Türk edebiyatında ekolojik okumalara duyulan ihtiyaca dikkat çekerek sonuçlandırılacak.

Anahtar Kelimeler: Ekoeleştiri, Ekoşiiir, Doğa yazını, Posthümanizm, Elif Sofya.

ECOCRITICAL APPROACHES TO LITERATURE: ECOPOETRY AND ELİF SOFYA

Abstract

The goal of this study is to shed light on the field of ecocriticism, which studies the relationship between literature and the environment, and to emphasize its importance for contemporary Turkish literature. First, we will discuss how ecocriticism emerged as a field in the 1990s and explain the different areas of study it includes. We will then elaborate on the similarities and differences between econarratives and nature writing in order to underscore the scope and the purpose of the ecocritical approach. In the final two parts of our essay, we will particularly focus on ecopoetry and the tradition of ecopoetics, and offer a reading of the contemporary poet Elif Sofya's work, *Dik Âlâ*, from an ecopoetic perspective. We will conclude the article by stressing the increasing importance of ecocriticism around the world and calling attention to the need for ecological readings of Turkish literature.

Keywords: Ecocriticism, Ecopoetry, Nature writing, Posthumanism, Elif Sofya.

GİRİŞ

Ekoeleştiri terimi ilk kez William Rueckert tarafından “Edebiyat ve Ekoloji” (1978) başlıklı makalede kullanıldı ve “ekoloji prensiplerinin edebiyata uyarlanması” (107) olarak tanımlandı. Her ne kadar çevreyi konu alan edebiyat metinlerinin kökenleri çok eskiye dayansa da bunlar ekoeleştiri alanının ortaya çıkmasından önce hiçbir zaman sistematik bir şekilde incelenmedi. Bu çalışma öncelikle ekoeleştiri alanının ne zaman ve nasıl ortaya çıktığına değinecek, daha sonra da bu alanın ekoyazına ve ekoşiire bakışımızı nasıl değiştirdiğini irdeleyecektir. Ekoeleştiriye tarihsel ve kuramsal bir yaklaşım sergileyen bu çalışma ayrıca Türk edebiyatında ekoşiir türünün yükselişine dikkat çekecektir. Günümüzde Elif Sofya ve Nazmi Ağıl gibi pek çok şair farklı ekolojik sorunlara değinmekle yetinmeyip aynı zamanda dil ve ekoloji arasındaki ilişkiyi irdelemekte ve deneysel anlatım teknikleri keşfetmektedir. Bu çalışma dil ve ekoloji arasındaki ilişkiye getirdiği farklı yorumu nedeniyle özellikle Elif Sofya’nın *Dik Âlâ* başlıklı eserine odaklanacak, bu metnin ekopoetika geleneğinin ışığında bir okumasını yapacak ve bu okuma sonucunda diğer canlılarla paylaştığımız yaşam alanlarımızın korunmasının önemine dikkat çekecektir. Öncelikli olarak dünyadaki ekoeleştiri çalışmalarından söz eden bu makalenin amacı Türk şiirini bu çalışmalar bağlamında konumlandırmak ve Sofya’nın bu alandaki önemli katkısının altını çizmektir.

Ekoeleştirin Ortaya Çıkışı

Edebiyat ve çevre ilişkilerini disiplinlerarası bir perspektiften ele alan ekoeleştiri 1990’lı yıllarda edebiyat ve kültürel çalışmaların bir alt alanı olarak ortaya çıkar. Ekoeleştirin akademik bir disiplin olarak kendine bir yer edinmesi ise Cheryl Glotfelty’nin çabaları ile olur. 1980’li yıllarda Cornell Üniversitesi’nde yüksek lisans öğrencisi olan Glotfelty çevre ve edebiyat üzerine yapılan akademik çalışmaların tek bir şemsiye altında toplanmadığını ve günümüzde ekoeleştiri adı altında öğretilen pek çok araştırma projesinin akademik bir alan olarak tanınmadığını farkeder. Çevre ve edebiyat konusuyla ilgilenen iki yüzü aşkın akademisyene çağrıda bulunarak onları bir antolojiye katılmaya davet eder. Harold Fromm gibi araştırmacılardan aldığı pozitif tepkiler üzerine Glotfelty *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* (1996, *Ekoeleştiri Okumaları: Edebi Ekoloji’nin Dönüm Noktaları*) başlıklı antolojinin yayınlanmasında önemli bir rol oynar.

1990’lı yıllarda sıklıkla referans verilen bu önemli kitabın “Giriş” bölümünde de belirttiği gibi Glotfelty ekoeleştiriye “edebiyat ve fiziksel dünya arasındaki ilişkilerin çalışılması” olarak tanımlar (Glotfelty-Fromm 1996: xviii). 1999 yılında Amerika’daki Modern Languages Association (MLA, Modern Diller Derneği) tarafından yayınlanan PMLA başlıklı dergide yayınlanan “Forum on Literatures of the Environment” (Çevre Edebiyatları Üzerine Forum) başlıklı yazıda Scott Slovic bu tanımları biraz daha genişleterek ekoeleştiriye şöyle tanımlar:

ekoeleştiri hem çevreci bir dille yazılmış edebi metinlerin çalışılmasını hem de herhangi bir edebi eserin ekolojik içeriğinin ortaya çıkarılması amacıyla okunmasını amaçlar. Bu anlamda ilk bakışta çevreci bir içeriğe sahip olmadığı gözlemlenen edebi eserlerin dahi ekoeleştirel veya “yeşil okuması” (Slovic 1999: 1102) yapılabilir. 1990’lı yıllardan bu yana ekoeleştiri alanında yapılan birbirinden farklı çalışmalar, uygulanan metodolojiler ve teorik yaklaşımlar bu alanın tanımını gitgide daha da fazla genişletmektedir.

1991’de MLA tarafından düzenlenen yıllık konferansta Harold Fromm’un “Ecocriticism: The Greening of Literary Studies” (Ekoeleştiri: Edebiyat Çalışmalarının Yeşillenmesi) başlıklı bir seminer düzenlemesi ve 1992 yılında Amerika’nın Nevada Eyaleti’nde Association for the Study of Literature and Environment’in (ASLE, Edebiyat ve Çevre Çalışmaları Derneği) kurulması üzerine ekoeleştiri akademik dünyada kendine ait bir yer edinir. ASLE 1993’ten itibaren *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* (ISLE, Edebiyat ve Çevre Üzerine Disiplinlerarası Çalışmalar) başlıklı bir akademik dergi de yayınlamaya başlar. İleriki yıllarda ASLE’nin bir devamı niteliğinde Avrupa’da, Kore’de ve çeşitli ülkelerde edebiyat ve çevre çalışmalarını öne çıkaran dernekler kurulur. Ekoeleştiri 2009 yılında Türkiye’de Serpil Oppermann, Ufuk Özdağ ve Nevin Özkan’ın düzenlediği “The Future of Ecocriticism: New Horizons” (Ekoeleştiri’nin Geleceği: Yeni Ufuklar) başlıklı konferans ve bunun takibinde yayınlanan aynı başlıklı kitap sayesinde ülkemizde de akademik tartışmaların odağı hâline gelmeye başlar. 2000’lerin başından bu yana Türkiye’de pek çok ekoeleştirel çalışma ortaya çıkar. Bunlara Serpil Oppermann’ın editörlüğünü üstlendiği *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat* (2012) ve Ufuk Özdağ’ın yazarlığını yaptığı *Çevreci Eleştiriye Giriş: Doğa, Kültür, Edebiyat* (2014) başlıklı kitaplar örnek verilebilir. Ayrıca Burcu Karahan’ın “Yeşillenen Edebiyat Eleştirisi” (2002) ve Dilek Bulut’un “Çevre ve Edebiyat: Yeni Bir Yazın Kuramı Olarak Ekoeleştiri” (2005) başlıklı makaleleri ekoeleştirin temeli prensiplerini ortaya koyarken Macit Balık ve Bilgen Tekben’in “Çevreci Eleştiri Kuramı Açısından Müge İplikçi’nin *Cemre* Adlı Romanı” (2014) ve Arda Arıkan’ın “Edebi Metin Çözümlemesi ve Ekoeleştiri” (2011) başlıklı çalışmaları ekoeleştiri tartışmasını Türk edebiyatına taşır. Balık ve Tekben İplikçi’nin çevre bilincini kadın karakterlerle özdeşleştirdiğini öne sürerek romanda doğa ve kadının bir bütün olarak ele alınışını incelerken Arıkan ise Orhan Veli ve Nazım Hikmet gibi şairlerin eserlerinden örnekler vererek ekoeleştirel yaklaşımı Türk şiiri üzerinden irdeler. Türk akademisyenler tarafından kaleme alan bu yazılar Türkiye’de ekoeleştirel çalışmalara ışık tutar.

Başlangıç aşamasında ekoeleştiri İngiliz Edebiyatı ve Amerikan çalışmalarının bir uzantısı olarak ortaya çıktığından ilk evrede yapılan akademik çalışmalar yoğunluklu olarak Amerikan doğa yazını, İngiliz pastoral anlatımlar, Romantik akımı ve Derin Ekoloji hareketine odaklanır. 1990’ların başında yayınlanan pek çok kitap Henry David Thoreau, John Muir, Edward Abbey, ve Aldo Leopold gibi realist anlatıma başvuran Amerika’lı yazarları öne çıkarır.

Bunlar arasında Scott Slovic'in *Seeking Awareness in American Nature Writing: Henry Thoreau, Annie Dillard, Edward Abbey, Wendell Berry, Barry Lopez* (1992, *Amerikan Doğa Yazınında Farkındalık Aramak: Henry Thoreau, Annie Dillard, Edward Abbey, Wendell Berry, Barry Lopez*) ve Jonathan Bate'in *Romantic Ecology: Wordsworth and the Environmental Tradition* (1991, *Romantik Ekoloji: Wordsworth ve Çevreci Geleneği*) isimli kitapları örnek verilebilir. 2000'lerin başında ise ekoeleştiri alanında yapılan çalışmalar doğa yazını ile kısıtlı kalmaksızın çevre problemlerini ırk, cinsiyet, sınıf, etnik kimlik üzerinden yapılan sosyal tartışmalarla ilişkilendirerek incelemeye başlar. Pek çok araştırmacının ilgisi daha önce dikkate alınmayan siyahi Amerikan ve ekofeminist yazarlara yoğunlaşırken bazıları da sömürgecilik dönemi sonrası ekoeleştiri ve ulusötesi ekoeleştiri gibi farklı çalışma alanlarına yönelir. Bu kapsamda editörlüğünü Joni Adamson, Rachel Stein, ve Mei Mei Evans'ın üstlendiği *The Environmental Justice Reader: Politics, Poetics and Pedagogy* (2002, *Çevresel Adalet Okumaları: Politika, Poetika ve Pedagoji*), Graham Huggan ve Helen Tiffin'in *Postcolonial Ecocriticism: Literature, Animals, Environment* (2010, *Postkolonyal Ekoeleştiri: Edebiyat, Hayvanlar, Çevre*), ve Sylvia Mayer'in *Restoring the Connection to the Natural World: Essays on the African American Environmental Imagination* (2003, *Doğal Dünya ile Bağları Güçlendirmek: Afrikan Amerikan Çevre Algısı Üzerine Denemeler*) başlıklı kitapları öne çıkar. Bunlara ek olarak, Michael Bennet ve David W. Teague gibi eleştirmenler yalnızca doğal alanları çalışmakla yetinmeyip, şehir ekolojilerine ağırlık vererek, onları yoğun nüfusa sahip ekosistemler olarak ele alırlar. Örneğin, Bennet ve Teague'nin *The Nature of Cities: Ecocriticism and Urban Environments* (1999, *Şehirlerin Doğası: Ekoeleştiri ve Kentsel Çevre*) başlıklı çalışması kentsel ekoloji alanında öne çıkan önemli eserlerden biridir.

Günümüzde ise ekoeleştiri posthümanizm şemsiyesi altında hayvan çalışmaları, nesne-odaklı ontoloji ve yeni maddecilik gibi yeni araştırma alanlarından beslenmeye başlayarak bir "maddesel dönüşüm" yaşamaktadır. Buna göre insan ve insan olmayanların bedenleri maddesel oluşumlar olarak kabul edilir ve farklı "bedensel doğalar" (Alaimo) ya da eyleyici maddelerle (mineraller, toksik atıklar vb.) etkileşimleri bağlamında incelenir. Bu alanda en çok öne çıkan çalışmalar arasında sayabileceğimiz şunlardır: Diana Coole ve Samantha Frost'un editörlüğünü üstlendiği *New Materialisms: Ontology, Agency and Politics* (2010, *Yeni Maddecilikler: Ontoloji, Benlik ve Politika*), Karen Barad'ın *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning* (2007, *Evrenle Yarı Yolda Buluşmak: Quantum Fiziği ve Madde ile Anlamın Doluşıklığı*), Jane Bennett's *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things* (2010, *Canlı Madde: Şey'lerin Politik Ekolojisi*), Timothy Morton'ın *Hyperobjects* (2013, *Hiperobjeler*), ve Serenella Iovino ve Serpil Oppermann'ın editörlüğünü üstlendiği *Material Ecocriticism* (2014; *Maddesel Ekoeleştiri*).

Günümüzde ekoeleştirelinin tanımı pek çok farklı soruyu da bünyesine katarak çok daha kapsamlı bir hâle gelmektedir. Örneğin, geçmişten günümüze doğa algısı ve çevreye yaklaşımlar farklı coğrafyalarda ne tür değişikliklere uğramıştır? Bu değişiklikler farklı dillerde ne tür edebi eserlerin, anlatıların ve metaforların ortaya çıkmasına yol açmıştır? İnsanın diğer canlılarla ilişkisi insan merkezli olmayan bir bakış açısıyla nasıl betimlenebilir? Doğa bilimleri ve kültürel üretim arasındaki karşılıklı fikir trafiğinin kazanımları nelerdir? Örneğin, çağdaş ekolojik yazını ve eleştiri kuramı 2000'lerin başında Nobel ödüllü atmosferik kimyager Paul Crutzen ve biyolog Eugene F. Stoermer'in ortaya attıkları *anthropocene* kavramından çok etkilenmiştir (Crutzen and Stoermer). Anthropo-(insan) ve -cene (çağ) kelimelerinden türemesinden oluşan bu terimi şu an içinde bulunduğumuz çağı tanımlamak için kullanan Crutzen ve Stoermer'e göre on sekizinci yüzyıldan itibaren insanlığın dünya üzerinde sebep olduğu jeolojik ve iklimsel değişimler artık bizi geri dönüşü olmayan, yeni bir jeolojik döneme sokmuştur. Başlangıç noktası olarak Watt'ın 1784 tarihli buhar makinesinin icadını alan bilim adamlarına göre insan aktivitesinin sebep olduğu küresel değişim son iki yüzyılda öyle farkedilir bir hâl almıştır ki artık insanın yalnızca biyolojik bir benlik olarak değil, aynı zamanda gezegenin temel jeolojik yapısını değiştirme kapasitesine sahip etken bir özne (*agent*) olarak tanımlanması gerektiğini ileri sürerler. *Anthropocene* kavramı bilim adamlarının ortaya attığı bir terim olduğu hâlde zaman içinde ekoeleştiri alanında çalışan edebiyatçıların ve "environmental humanism" (çevresel insani bilimler) olarak da bilinen alanda emek veren akademisyenlerin doğaya ve insanlığa bakışını temelden etkileyen bir kavram hâline gelmiştir. Ekoeleştiri doğa bilimleri ve kültürel üretim arasındaki bu tarz karşılıklı fikir trafiğine dayanan disiplinlerarası bir diyalogdan beslenir, ve daha önceleri yalnızca doğa bilimlerine ait olduğu sanılan ekolojik sorunları sosyal bilimler ve edebiyat alanlarına taşır.

Ekoyazın ve Doğa Yazını

Ekoeleştiri alanında incelemeye alınan edebi eserler literatürde ekolojik yazın, ekolojik edebiyat veya kısaca ekoyazın olarak tanımlanır. Ekolojik bir bakış açısıyla yazılan bu edebiyat türü pek çok açıdan doğa yazını ile farklılıklar gösterir. Örneğin kökeni Yunan sair Hesiod'a (MÖ 750-650) veya Latin şair Virgil'e (MÖ 70-19) kadar uzanan pastoral şiire, veya William Wordsworth gibi İngiliz Romantik şairlerin işlerine baktığımızda, çoğunlukla yazarın toplumdan uzaklaşarak kırsal alana/vahşi doğaya çekildiğini, ve burayı kültür, tarih ve politikadan uzak, ideal bir inziva yeri olarak tasvir ettiğini görürüz. Hesiod'un şiiri *Ἔργα καὶ Ἡμέραι* (*İşler ve Günler*) hem bir çiftçi elkitabı (*almanac*) hem de insan emeğinin didaktik bir incelemesi gibi görülebilir. Virgil'in *Eclogae* (*Egloglar*) adlı eseri ise kırsal kesimde yaşayan çobanların hayat, politika ve aşk üzerine yaptıkları sohbetler aktarılır. Tüm bu eserlerde gözlemlenebilecek ortak bir nokta ise hepsinde doğal ortamın sosyal-politik karmaşadan uzak bir alan olarak portre edilmesidir. Örneğin Yunan şair Theocritus'un (300-260 BC) *Ἰδιόλλια* (*İdiller*) başlıklı eserinde kırsal kesimde

yapılması gereken işlere değinilir ve doğa adeta insan ruhuna ayna tutan, ideal bir mekân olarak betimlenir.

Pastoral şiirden sonra belki de kırsal kesim ve yaban hayat algımızı en derinden etkileyen bir diğer gelenek de Romantik akımıdır. Çoğunlukla ekoeleştirelinin öncüleri olarak da görülen Romantik şairler beklenmedik şekilde hız kazanmış bir endüstriyel büyüme döneminde eser vermişlerdir. Aynı dönemde yaban hayata ve tabiata duyulan ilginin de arttığını görürüz. Yazar-aktivist Rebecca Solnit'in *Wanderlust: a History of Walking (Gezginçilik Tutkusunu: Yürümenin Tarihi)* adlı kitabında yazdığı gibi Romantizm döneminde tabiat yürüyüşü kültürel ve estetik bir tecrübe olarak algılanmaya başlamış, ve pek çok turistin yanı sıra sanatçılar ve yazarlar İtalya'ya ve Alp Dağları'na turlara katılmaya başlamıştır (2001: 82). Bu sanatçı ve yazarların içinde özellikle bir İngiliz Romantik şair epik yürüyüşleri ve eserleri ile öne çıkmaktadır. Bu şair zaman zaman tek başına 180,000 millik bir yürüyüşe göğüs geren, zaman zaman ise arkadaşları ve kız kardeşi Dorothy ile bilinmeze doğru yolculuk eden William Wordsworth'ten başkası değildir. Hatta "tek ve uzun bir yürüyüş" (Solnit 2001: 107) gibi okunan *The Prelude (Prelüd)* adlı eser Wordsworth'un 1790'da öğrencisi Robert Jones ile Fransa'dan Alp'lere yaptığı yürüyüşün sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu eserde zorlu yaban hayat ve Wordsworth'un geride bıraktığı sosyal-endüstriyel yaşam arasındaki tansiyon öne çıkmakta, ve şairin özelliği bu çekişme üzerinden tanımlanmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, *Prelüd*'ün altıncı kitabında şair Simplon Pass adlı dağ geçidini aşmaktadır. İçinde bulunduğu doğanın ihtişamı onu derinden etkiler ve sonsuz, adeta ölümsüz bir manzara olarak bilincine kazınır:

*Çürüyen, asla çürümeyecek olan ormanların
Akıl almaz yükseklikleri, yer yer patlayan şelaleler,
Ve dar geçit boyu her dönemeçte birbiriyile çarpışan
Rüzgârlar, şaşkın ve yılgın, açık mavi gökten
Boşalan sağanaklar, kulaklarımızın dibinde
Mırıldanan kayalar, içinde bir ses varmış gibi konuşan
Yol kıyısındaki çiseleyen kara kayalıklar,
[...]
Uğultu ve huzur, karanlık ve ışık –
Hepsi tek bir aklın işleri gibiydiler, aynı yüzün
Hatları, tek bir ağacın üstündeki çiçekler,
Büyük Kıyametin alametleri,
Sonsuzluğun harfleri ve sembolleri,
Evel ve son ve ortada ve sonsuz olan. (2010: 128)*

Bu dizeler yalnızca dış dünyanın bir portresini çizmez, aynı zamanda şairin iç dünyasını da yansıtır. Şiir hem şairin Alp dağlarının ihtişamını aktarmada çektiği zorluğu hem de hayal gücünün sonsuz olana ulaşmak için her tür duyuyu aşmaya çalışmasını ortaya koyar. Paradoksal olarak her ne kadar hayal gücü sonsuzluğu temsil etmekte zorlansa da şair tam da bu yetersizlik sebebiyle aydınlanmaya ulaşır (Yu 2005: 204). Wordsworth'un ilham aldığı tabiat hem doğal bir fenomen olarak

hem de hayal gücünün bir ürünü olarak karşımıza çıkar. İşte bu yüzden Geoffrey Hartman Wordsworth'ün doğasını “düşünmeyi mümkün kılan bir açık hava odası” (1997: 158) olarak betimler. Doğa insan zihninin bir aynası hâline gelir; okuyucular ise betimlenen doğanın, örneğin ağacın kendisine bakmak yerine şairin ağaca bakışına dikkat kesilirler (Morton 2007: 125). Basit bir şekilde manzarayı görmek yerine, kendisini o manzaranın bir uzantısı olarak gören şairin hayal gücünün içine çekiliriz ve yaban hayatı onun anlatımı aracılığıyla tecrübe ederiz. Doğa ve hayal gücü diyalektik bir ilişki içine girer. Post-endüstriyel özelliğin ve yaşamın sınırlarını zorlama arzusuyla yola çıkan Wordsworth o dönemde gelişmekte olan yeni taşımacılık sistemleri veya demir yapım tekniklerinden çok “patlayan şelaleler” ve “mırıldanan kayalar” ile özdeşleşir. Şair, doğa ve kültür arasındaki dikotomiden hareketle süblim/yüce olanı arayışa koyulur. Benzer örnekler Romantik akıma dahil farklı edebi eserlerde ve görsel sanatlarda da bulunabilir.

Alman Romantik ressam Caspar David Friedrich'in *Der Wanderer über dem Nebelmeer* (*Sis Denizinde Amaçsızca Dolaşan Adam*, 1818) başlıklı eserini burada örnek verebiliriz. *Der Wanderer* uçurum kenarında, kayalıkların üstünde, sırtı izleyiciye dönük şekilde ayakta duran bir adamı resmeder. Koyu renk paltosu, elinde bastonu ve rüzgarda dalgalanan saçlarıyla adam sis örtüsüyle kaplı manzarayı izler. Sis içinde uzaktan yükselen dağlar görünür, ama bunun ötesinde her yeri kaplayan sis adeta bulutlu gökyüzünden ayredilemez hâledir ve sonsuzluk hissi uyandırır. Resmedilen adam bu yüce tabiatın içinden ucu bucağı görünmeyen, ne getireceği bilinmeyen geleceğe doğru bakar. Bu duruş, adamın manzara üzerinde hakimiyet kurması gibi anlaşılabilirliği gibi aynı zamanda uçsuz bucaksız yüceliğin içinde insanın önemsizliğini ortaya koyması gibi de yorumlanabilir. Romantik şiirde olduğu gibi resimde de yaban hayatın sosyal-politik-endüstriyel hayattan romantik bir kaçışı simgelediğini görürüz.

Oysa çağdaş ekolojik yazın bu tip doğa betimlemelerinden uzaklaşır. Rebecca Solnit'in *Storming the Gates of Paradise* (2008, *Cennetin Kapılarını Kırarak*) başlıklı kitabında belirttiği gibi doğanın insan eliyle geri dönüşümü olmaksızın tahribata uğratıldığı günümüzde çağdaş edebiyatın bu tarz romantik kaçışları betimleyecek lüksü kalmamıştır. Doğa ile kültürün kaçınılmaz şekilde iç içe geçtiğini inkâr etmek ve yaban hayatı sosyal hayatın dışında kalan bir alan olarak görmek ancak orada yaşamış olanların (örneğin aborjinlerin) tarihini yok saymakla, ya da insan müdahalesinden bağımsız var olan bir doğa hayaline tutunmakla mümkün olabilir. Çağdaş edebiyatın sorumluluğu insanın ekosistem içindeki yerini sorgulayarak hem bu iç/dış düalizmini, hem de doğal/sosyal, maddesel/söylemsel arasındaki geçirgen sınırları gözden geçirmektir. Bundan hareketle günümüzde pek çok yazar bize biyolog Barry Commoner'ın 1971'de açıkladığı ve “herşeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu” (Commoner 33) belirten ekoloji yasasını hatırlatır. Fakat edebiyatçıların ekolojiden ödünç aldığı bağlantısallık metaforu holizm veya dünyanın kendi içinde ahenkli bir bütünselliğe

sahip olduğu inancı ile karıştırılmamalıdır. Bu metafor hem yapıcı hem yıkıcı eğilimleri içinde barındıran, etkileşim, dolanıklık, zorunlu ilişkilene ve kopukluk gibi farklı anlamlara bürünen bir kavram olarak karşımıza çıkar. Ekoyazının bir amacı da bu ilişkilene, bağlantılar ve kopukluklar zincirinde insanın aktif veya pasif olarak oynadığı role ve sorumluluğa dikkat çekmektir. Doğanın insan tarafından hükmedilmesi gereken pasif bir yaşam alanı ya da deşifre edilmesi gereken bir kitap değil, insanın da parçası olduğu kompleks bir ekosistem olduğunu hatırlatır. Aynı dönemde çevre hareketlerine büyük ölçüde yön vermiş ve liderliğini Murray Bookchin'in yaptığı sosyal ekoloji akımı da insanların çevreleri ve diğer canlılarla olan ilişkilerinin insanlarla kurdukları ilişkilerin devamı niteliğinde olduğuna dikkat çekerek, yaşadığımız ekolojik problemlerin pek çoğunun temelinde hayatımıza derinlemesine yerleşmiş olan ekonomi, etnik kimlik, kültür ve cinsiyet merkezli çatışmaların yattığını öne sürer. Bu bağlamda günümüzde pek çok ekoeleştire çalışması ekolojik sorunları ve sosyal çatışmaları birbirleriyle ilişkilendirerek ele alır, ve hem çevrenin politik bir bakış açısıyla hem de sosyal hayatın ekolojik bir bakış açısıyla okumasını yapar.

Ekoşiiir ve Ekopoetika

Doğa yazını ve ekoyazın arasındaki fark pek çok açıdan doğa şiiri ve ekoşiiir arasında da bulunur. Barındırdığı çeşitliliği göz önünde bulundurduğumuzda ekoşiiiri tek bir tanıma sığdırmak oldukça zor olsa da Amerikalı şair Juliana Spahr'ın tanımı bizlere bir fikir verir. *Well Then There Now (İyi O Zaman Orada Şimdi)* adlı kitabında Spahr ekoşiiiri ve bununla ilişkili ekopoetika geleneğini “doğa ve kültür arasındaki ayrımların sistematik bir analizi” (2011: 71) olarak tanımlar. Ona göre doğa şiiri temelinde doğal/kültürel, maddesel/söylemsel gibi pek çok düalizmden beslenir ve soyutlayıcı bir anlatıma dayanır. Örneğin doğa şiiri ağaçtaki bir kuşu betimlerken o kuşun habitatını birazdan yerle bir edecek olan buldozerden bahsetmez. Yahut aynı kuşun nereden göç ederek oraya vardığına ve içinde yaşadığı ekosistem ile nasıl bir etkileşime girdiğine değinmez. Ekoşiiir ise bu soyutlamaların aksine doğal yaşam ile sosyal yaşam arasındaki bağlantıları, ve bu bağlantıların hem pozitif hem negatif sonuçlarını inceler. Diğer bir deyişle gözlemlenen kusur ait olduğu doğal ve sosyal bağlamın bütünlüğü içinde anlatır. Ekoşiiir bu anlamda insanların ve insan-ötesi canlıların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerinde belirleyici rol oynayan doğal ve sosyal sistemlerin-biyolojik, iklimsel, ekonomik, kimyasal, politik-iç içe geçtiği ilişkiler ağını açığa vurur.

2001 yılından bu yana *Ecopoetics* adlı derginin editörlüğünü yapan Jonathan Skinner ise ekoşiiiri, *oikos* ile ilişkilendirerek, bir çeşit “ev yapmak” olarak tanımlar (2001:5). Eğer bu tanımları temel alacak olursak dikkat etmemiz gereken bir nokta da evin sınırlarının nereye kadar uzandığı veya ne derece esnek olduğudur. Spahr benliğin nerede başlayıp nerede bittiğini bilemediğini söyleyerek başlar pek çok şiirine. Bedenin sınırlarının deri ile, evin sınırlarının duvar ile örülemeyeceğini hatırlatarak kişisel/toplumsal, maddesel/söylemsel, yerel/küresel, iç/dış gibi pek çok düalizme meydan okuyan çok sesli ve akışkan bir dil yaratır.

Örnek vermek gerekirse *Well Then There Now* adlı kitabındaki bir şiirinde Spahr feminist ekoeleştirmen Stacy Alaimo'nun kuramsal bir yaklaşımla irdelediği farklı "bedensel doğalar" (2010) ve eyleyici maddeler (mineraller, toksik maddeler vb.) arasındaki etkileşimi sürükleyici bir dille anlatır. *thisconnectionofeveryoneithlungs* (*akciğeriolanherkesinbubağlantısı*) adlı kitabındaki bir şiiri ise yatak odasının mahremiyetinde kuş seslerini dinleyen sevgililerin dokunuşlarını betimleyerek başlar, ama gitgide bu dokunuşlar bireylerin kendilerini soyutlayamadıkları ve bizzat sorumlu hissettikleri savaşın ve ekolojik yıkımın birer uzantısı hâline gelir. Spahr bir yandan betimlediği sistemin içinde kendi pozisyonunu sorgularken bir yandan da şair olarak otoritesini farklı türlere ve insan ötesi canlılara ses veren çoğulcu bir dilde yitirir. Posthümanist bir yaklaşımla incelediği ekolojik bağlantıları yalnızca tematik bir sorunsal olarak ele almak yerine dili bir ekosisteme dönüştürür. Çeşitli sistemlerin, bedenlerin, söylemlerin ve edebi türlerin (avant-garde şiir, belgesel yazın, deneysel çeviri, otobiyografi vb.) dinamik bir örgüde buluştuğu, adeta nefes alan bir dil sunar okuyucuya.

Türk Ekoşiiri: Elif Sofya

Türk şiirinde doğa motiflerinin hakim olduğu pek çok eser mevcuttur. Örneğin Sait Faik, İlhan Berk, Gülten Akin, veya Garip şairlerinin eserlerinde çoğu zaman doğadaki canlıların ve hayvanların izlerine rastlarız. Fakat bu yazarların çoğu sistematik bir şekilde tüm eserlerinde ekolojik sorunlarla ilgilenmez ya da bugün ekopoetika'nın önde gelen sorunlarından biri olan şiirsel dil ve ekolojik yaşam arasındaki ilişkiyi irdelemez. Dolayısıyla güçlü bir şiir geleneği ve doğa şiiri geleneği olmasına rağmen Türk edebiyatında ekoşiir tartışması oldukça yeni ortaya çıkmış bir tartışmadır. Son yıllarda Elif Sofya, Anita Sezgener, Naze Nejla Yerlikaya, Güven Turan, Nazmi Ağıl, Süreyya Berfe, Gürgeç Korkmazel, Turgay Fişekçi ve Hüseyin Kıran gibi pek çok şair farklı ekolojik sorunlara değinmekle yetinmeyip aynı zamanda dil ve ekoloji arasındaki ilişkiyi irdelemekte ve deneysel anlatım teknikleri keşfetmektedir. Örneğin, Nazmi Ağıl'ın insan-hayvan karşılaşmalarına esprili bir dille değindiği *Kokarca Aramak* (2005) başlıklı kitabından tutun da Elif Sofya'nın *Dik Âlâ* (2014) başlıklı kitabına kadar pek çok eser Türkiye'de yeni bir ekoşiir tartışmasının doğduğunu göstermektedir. Nitekim 2015'te yayınlanan *Cinayşe* adlı feminist kültür-sanat dergisinin on dördüncü sayısının "Ekolojik Şiir" konusuna ayrılması, ve bu sayıda pek çok Türk ve yabancı şair ve eleştirmene yer verilmesi de bu alanın yükselişte olduğunu kanıtlar.

Türk edebiyatında ekoşiir'in örneklerine baktığımızda çağdaş şairlerden yenilikçi dili ve üslubu ile Elif Sofya'nın öne çıktığını görebiliriz. Sofya'ya göre materyali doğa olan her şiir ekolojik değere sahip değildir:

Malzemesini doğadan seçen her edebiyat ürünü için, ekolojik duyarlılık taşıyor diyemeyiz. Kuşlar, böcekler, çiçekler üzerinden kurulan metaforlar genellikle yararlanmacı bir niyet içeriyor, doğayı sembolleştiriyor. Yani

bambaşka göndermelere, göstergelere yol almak için doğayı malzeme olarak seçiyor. Derdi, ekolojinin kendisi asla değildir. Yazar, inşaat vinci ile sardunya çiçeği arasında bir tercih yapmış ve estetik üç kağıt sardunyayı açmıştır önüne, o da onu yazmıştır. Oysa doğa, politik ve varoluşa dayalı bir direnişin tam göbeğidir. Burada durmayan, burası, yani doğanın ta kendisi olmayanların, sistemin bakış açısıyla doğayı yazmayı iş edinenlerin yazdıkları da o ölçüde sentetiktir (2015a: 31).

Üçüncü şiir kitabı *Dik Âlâ*'yı 2014 yılında yayınlayan Sofya bu düşünceden hareketle kitaplarında doğanın içinden, direnişin göbeğinden yazar. *Dik Âlâ* hem zengin içeriği hem de çok katmanlı dili ile ekopoetika geleneğine güzel bir örnek oluşturur. Hayvan hakları savunucu olan annesine adadığı ve altı bölümden oluşan kitapta ayrıca çağdaş Türk şair ve *Cinayşe*'nin editörü Anita Sezgener'in yaptığı çizimler bulunmaktadır. Yer yer insanı yer yer hayvanı hatırlatan, ve bizi aşına olduğumuz figürlerden uzaklaşarak soyut bir anlatım sunan bu çizimler posthümanist bir yaklaşım sergiler.

Sofya'nın eserinin bir analizini yapmadan önce kısaca hayvan çalışmaları hakkında bilgi vermekte yarar var. Posthümanizm şemsiyesi altında çalışılan en önemli alanlardan biri olan hayvan çalışmaları 2000'li yıllarda edebiyat eleştirisinde Harriet Ritvo'nun "hayvana dönüş" (the animal turn) olarak adlandırdığı bir dönüşüm yaşar. Bu konuda yayınlanan akademik çalışmalar özellikle insan ve hayvan, akıl ve içgüdü, kültür ve doğa gibi geleneksel ayrımlara dayandırılan kavram ve terimleri yeniden gözden geçirmeyi amaçlar. Örneğin, editörlüğünü Philip Armstrong ve Laurence Simmons'ın üstlendiği *Knowing Animals* (2007, *Hayvanları Bilmek*) başlıklı kitapta hayvana dönüş teriminin ortaya çıkışı 2003 yılında gerçekleştirilen bir konferansa dayandırılır ve bu konuda farklı eleştirmenlerin yaklaşımlarına yer verilir. *Journal of Literary Theory* ise 2015'te "Cultural and Literary Animal Studies" (Kültürel ve Edebi Hayvan Çalışmaları) başlığı altında yayınladığı manifesto niteliğindeki çağrıda hayvan çalışmalarının kendine özgü yöntemler ve teoriler ile yeni bir araştırma paradigması kurularak incelenmesi gereken bir alan olduğunu savunur. Burada bahsedilen "hayvana dönüş" fikri edebiyatta insan-hayvan çalışmalarının merkezini oluşturur. Donna Haraway'ın *When Species Meet* (2007, *Türlerin Karşılaşması*) ve Cary Wolfe'un *What is Posthumanism?* (2010, *Posthümanizm Nedir?*) ve *Before the Law: Humans and Other Animals in a Biopolitical Frame* (2012, *Hukukun Önünde: Biyopolitik Çerçeve İnsanlar ve Diğer Hayvanlar*) başlıklı kitapları gibi pek çok çalışma bu alanda çığır açmıştır. Günümüzde hayvan çalışmaları açısından çok büyük önem taşıyan eleştirel okumalar mevcuttur. Bunların arasında hayvan bilincini yorumlayarak hayvan hakları alanına katkıda bulunan, küreselleşmenin insan ve hayvan hayatlarına etkilerini çalışan, hayvan ve insan arasında kalıplaşmış epistemolojik ve ontolojik farklılıkları sorgulayan, türçülük kavramını ve hayvan/insan betimlemelerinin cinsiyet, sınıf, ırk ve öznellik ile ilgili varsayımlarını inceleyen eserler örnek verilebilir.

Her ne kadar hayvan çalışmaları yeni bir alan da olsa ekoeleştirmenler yalnızca çağdaş edebiyat eserlerini ele almazlar. Örneğin Batı edebiyatında karşımıza çıkan ilk hayvan odaklı hikayelerden biri olan Miguel de Cervantes'in *El Coloquio de los Perros* (1613, *Köpeklerin Konuşması*) adlı hikayesinde Scipio ve Berganza isimli iki köpeğin konuşmasına tanıklık ederiz. Basit bir okuma köpeklerin bir toplumsal hiciv izleği olduğunu söylese de, çok yönlü bir okuma konuşan köpeklerin türçülük, hayvan hakları ve ahlak felsefesine dayanan farklı sorunsalları ele aldığını ortaya koyar. Her ne kadar erken dönem edebiyatının bir örneği olarak Cervantes'in eseri bazı açılardan antroposentrik bir kurguya dayansa da ekoeleştirel bir okumayı mümkün kılan ve hayvan odaklı konulara değinen anlatısı ile erken dönem hayvan çalışmalarında ele alınan en eski eserlerden biridir. Bu hikayenin analizini yapan çalışmalarda olduğu gibi çoğu hayvan çalışmasında öne sürülen tez edebi eserlerde karşımıza çıkan hayvanların yalnızca insanın hikayesini anlatmak için kullanılan bir araç olarak görülmesinden çok metnin içindeki rolleri ile yorumlanması gereğine dayanır.

Çağdaş edebiyata geri dönmek gerekirse, Elif Sofya'nın şiirleri de hayvan çalışmaları ve posthümanizm başlıkları altında incelenebilir, ama bu eserler aynı zamanda pek çok farklı ekolojik soruna da değinmekten geri durmaz. Çarpık kentleşmeyi, doğal kaynakların sömürülüşünü, insanlara ve insan ötesi canlılarla çevreye verilen tahribatı konu alan şiirler aynı zamanda dilin yozlaşmasını ve dil aracılığıyla iyice artan şiddeti eleştirir. Aynı zamanda Sofya, doğal ve sosyal yaşam alanlarının arasındaki geçişgen sınırları ve bu iki alan arasındaki geçişleri anlatırken kolektif bir dil yakalar. Şiirlerinde anlatıcı her zaman insan olmadığı gibi yakaladığı dil de her zaman insana ait bir dil değildir. "Sincap," "Balina," ve "Böcek Sıkıntısı" gibi başlıklara sahip otuzdört şiirden oluşan kitapta hayvanlar, aynı insanlar gibi, iç içe geçmiş pek çok ekolojik ve politik sorunun tanıklığını yapan varlıklardır. Özellikle hayvanlara yapılan zulümü anlatan Sofya'nın şiirlerinin bir ilham perisi varsa eğer, o peri, kendi deyimiyle, "yara bere içinde, kan revan bir hâlde, buram buram mezbaha ve barut kokuyor. Tırnaklarını kemiklerime dek geçirmiş, omuzumda durmaya çabalıyor" (2015b). Sofya, hayvanları ve doğayı insan tarafından isimlendirilmeyi ve deşifre edilmeyi bekleyen pasif bir manzara olarak betimlemez. Varoluş çabasını yer yer kuşların yer yer insanın gözünden anlatarak, insan ve insan ötesi varlıkların arasındaki dolaşıklığa ve insanın yeryüzünde getirdiği yıkıma değinir. Sorumlusu olduğumuz onlarca tahribatı gözler önüne sererek, değişim için çağrıda bulunur. Örneğin "Kuşların Kuşatması" adlı şiirinde doğa ile tarihin kesiştiği noktada kuşlar "dik yazılara sığmayan çığlıkları" (15) ile insanlığın yalnızca kendi için yazdığı tarihe ile meydan okur:

*Titremeden gövdeleri
Birkaç yağmur yukarıda bekliyorlar [...]
Mayınlar ve sınırlar ayıklayarak topraktan
Kuşlar kuşatıyor kışları [...]
Kanatlarına rüzgarları gömüp giderken*

*Biliyorlar
Tarih denen teranede
İnsandan başkası yok diye
Yok sayılacak kuşların kuşlaları kuşatması. (2014: 14-15)*

Sofya'nın şiirleri hayvanların gözünden modern toplumdaki kırılmaları hedef alır ve hem insan hem de insan ötesi varlıkların üzerinde hegemonya kuranlardan hesap sorar. *Dik Âlâ* çevresel yıkıma sebebiyet veren politikalara, endüstriyel makinelerin ve otobanların sağır edici gürültüsüne karşı sessizliği savunur. Sofya “İşleyişi İşlerin” başlıklı şiirde şöyle yazar:

*Dilimi her sözle küçültüyorum
Söz ve dil birlikte bitsin diye
Ama niye
Sessizlikte yavaşlayacak çünkü dünya
Gürültüsü makinelerin susunca. (2014: 53)*

Bir yanda uygarlığın dinmek bilmeyen gürültüsünü ve yozlaşmış dilini, öte yanda doğanın tüm bu çöküşe karşı direnerek devam ettirdiği sessizliğini anlatan Sofya'nın “Uygarlaşma” şiiri ironik bir anlatımla uygarlık anlayışımıza eleştiri getirir:

*Kelimelerin kökü bende
Kanlı bir ağız tarihinden geliyor.
Seslere bir vuracaksak vuralım
Yoksa cümle hayâsızca sürüyor
[...]
Beton bina, büyük müze, otoban
Hem temizim, hem de nezih, steril
Nasılsa gözden uzak çalışıyor mezbaha
[...]
Orada olan bitene hâlâ
Olup bitmiyormuş gibiyiz hepimiz.
Uygarmışız, uygarlaşmışız
Gurur böyle gurulduyormuş göğsümüzde. (2014: 89)*

Uygarlık denen buluşun ardında yatan çevre yıkımını, konuşulmayan hayvan haklarını ve antroposentrik dili açığa vurur şair. Çoğu şiirinde belli zaman dilimlerine ve mekânlara referans vermekten kaçınan Sofya eleştirisini coğrafi ve tarihsel birer bağlama oturtmaz. Öne çıkardığı nokta var olan düzene ve yozlaşmış dile getirdiği eleştiridir. Örneğin, “Kurgulanmış Saatlerin Dışında” başlıklı şiirinde insan dilinin insan ötesi canlıları dışlayıcı bir yapıya sahip olduğunun altını çizerek, bundan doğan şiddeti aktarır: “Beni sen bana bir ad taktığında yavaşça/Gölgeleklere gölge eklemek kadar işgüzarca/Çoktan boğmaya başlamıştın aslında” (2014: 39).

Pek çok şiirinde insan ve insan ötesi varlıklar arasında kendi/öteki gibi bir ayrım yaratılmasını eleştiren Sofya “ötekileştirme” değil de “ötekileşme”

deneyiminin peşindedir. Şiirlerinde yer yer karşımıza çıkan insan sesi posthümanist bir metamorfoz sergileyerek yer yer hayvana, yer yer ağaca, kısacası ötekileştirilen her tür canlıya dönüşerek her seferinde kendini yineler: “Bana iyi bak ben/Sonra hayvan olacağım/Sonra çağlar döküleceğim tarihine dünyanın” (33). Bu eserlerde hayvana dönüşmek ya da “öteki olmak” şairin tüm insanlık adına duyduğu sorumluluk duygusunun bir getirisidir. Aktif veya pasif bir rol oynadığımızı bakmaksızın tüm insanlığı olup biten eko-politik yıkımdan sorumlu tutar. Bu sorumlulukla bizleri yüzleştirmek için bireysel/politik, insan/hayvan, gerçek/gerçeküstü arasındaki sınırları sürekli aşarak kendisini öteki’ne dönüştürür, ve okuyucuyu öteki’nin sesini dikkatle dinlemeye davet eder. Böylece kendi ile öteki arasındaki yer yer pozitif ilişkilenmeler yer yer ise vahşet dolu dolaşıklığa dikkat çeker. Sofya öznelliği dönüştürerek gerek insana gerek tabiata ve ekolojiye bakışımızı kökünden değiştirmeyi amaçlar. Doğayı sahiplenmek veya ona hükmetmek yerine onun yaralarına çare olmaya çağırır bizleri: “Ağaçlara kabuk olmak için kalkalım yerimizden /Yerimiz hiç olmadığı kadar olmasın bizim” (2014: 33). “Yerimizi” yıpratmak amacıyla sahiplenmektense, onu iyileştirmek için harekete geçmeye çağırır okuyucuyu.

SONUÇ

1990'lı yıllarda ortaya çıkan ekoeleştiri alanında günümüze dek yapılan pek çok farklı çalışma hem edebiyat ve çevre arası ilişkileri algılayışımızı değiştirmiş hem de yeni ekolojik yazın türleriyle tanışmamızı sağlamıştır. Doğa yazını ve Romantik şiir gibi türlerle karşılaştırıldığında ekolojik yazının daha farklı bir bakış açısı sunduğunu farkedebiliriz. Doğayı sosyal ve politik yaşamdan ayrı bir alan olarak tanımlamaktan vazgeçen ekolojik yazın yaban/sosyal, insan/insan ötesi gibi dikotomiler arasındaki geçirgen sınırların altını çizerek. Dünya edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da bu geçirgen sınırları irdeleyen ve doğaya olduğu kadar insan ve insan olmayana da bakışımızı değiştiren pek çok yazar ve şair bulunmaktadır. Özellikle Elif Sofya'nın şiirlerinde dikkat çektiği önemli noktalar günümüzde dünya edebiyatının farklı eserlerini ekopoetika merceğinden okuyan birçok akademisyenin ve bu edebiyata katkıda bulunan pek çok şairin üzerinde durduğu sorunlardır. Farklı diller ve coğrafyalarda eserler veren çağdaş ekoşairler gibi Elif Sofya da dilin yalnızca insana ait olduğunu ve doğanın bizim onu dillendirmemize ihtiyaç duyduğunu öne süren antroposentrik bakışa karşı ekomerkezci bir bakış geliştirir. Ona göre şairler ötekileştirdiğimiz varlıkları dil aracılığıyla anlamlı kılmak, onlara isim takmak, ya da onlar adına konuşmakla yükümlü değildir. Ekoşairin görevi bizleri insan olmayan canlıların polifonik şarkısının içine çekmek, onu dikkatle dinlemeye ve yanıtlamaya davet etmektir (Rigby 2004: 434; 438). Gerek şiir gerek düzyazıda karşımıza çıkan çevreci eleştiri bu anlamda diğer insanlar ve canlılarla paylaştığımız yaşam alanlarımızın ve yaban hayatın tüm çeşitliliği ile korunmasına ışık tutar. Dünya edebiyatının olduğu kadar Türk edebiyatının da bu mercekten okunması ve değerlendirilmesi toplumda tahribata karşı duyarlılık ve değişim yaratması açısından çok büyük önem taşır.

SUMMARY

Since ecocriticism first emerged as a subfield of literary and cultural studies in the 1990s, an expanding and competing field of definitions, goals, and methodologies have continued to define the field. In its current state, ecocriticism is moving toward new research areas that fall under the umbrella of posthumanism, and there is a growing interest in bioethics, new materialism, animal studies, and object-oriented ontology. Overall, we witness a materialist turn that re-considers human and nonhuman bodies as material formations interconnected with various "bodily natures" (Alaimo 2010) and active matter. Contemporary ecocritical and posthumanist studies no longer focus merely on nature writing, and conventional genres such as the pastoral form or Romantic poetry. Rather they take issue with the simplistic depiction of nature as a space unaffected by human intervention and untouched by social-political history. Presenting a complex view of natural-social entanglements, they call attention to the permeable boundaries between nature/culture, human/nonhuman, and material/discursive. Particularly ecopoetics, which Spahr defines as "a poetics full

of systematic analysis that questions the divisions between nature and culture” (2011: 71), is of utmost importance in revealing the entanglement of the biological, chemical, economic, climatic, and political forces that comprise the human and the nonhuman world. A close reading of the contemporary Turkish poet Elif Sofya’s book *Dik Âlâ* manifests that her work participates in this tradition of ecopoetics. Her poems touch upon significant issues taken up in animal studies and posthumanist econarratives such as animal rights, human/animal interactions, speciesism, and the necessity of listening closely to the call of nature and its polyphonic song (Rigby 2014: 438).

KAYNAKÇA

- ALAIMO, Stacy (2010). *Bodily Natures: Science, Environment, and the Material Self*. Indiana: Indiana University Press.
- ARIKAN, Arda (2011). “Edebî Metin Çözümlemesi ve Ekoeleştiri.” *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi* 1 (1): 43-51.
- BALIK, Macit-TEKBEN, Bilgen (2014). “Çevreci Eleştiri Kuramı Açısından Müge İplikçi'nin *Cemre Adlı Romanı*.” *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2 (1): 338-351.
- BOOKCHIN, Murray (1993). “What is Social Ecology?” *Environmental Philosophy* (M. E. Zimmerman, ed.). New Jersey: Prentice Hall. 354-373.
- BULUT, Dilek (2005). “Çevre ve Edebiyat: Yeni Bir Yazın Kuramı Olarak Ekoeleştiri.” *Littera* 17: 79-89.
- CERVANTES, Miguel de (2003). *The Dialogue of the Dogs*. trans. W. Rolandson. London: Hesperus Press.
- COMMONER, Barry (1971). *The Closing Circle*. New York: Knopf.
- CRUTZEN, Paul - STOERMER, Eugene (2000). “The Anthropocene.” *Global Change Newsletter* 41 (1): 17-18.
- GLOTFELTY, Cheryll - FROMM, Harold (1996). *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Athens: U of Georgia P.
- HARTMAN, Geoffrey (1997). *The Fateful Question of Culture*. New York: Columbia University Press.
- KARAHAN, Burcu (2002). “Yeşillenen Edebiyat Eleştirisi.” *Varlık* 1138: 28-34.
- MORTON, Timothy (2007). *Ecology without Nature: Rethinking Environmental Aesthetics*. Cambridge: Harvard University Press.
- OPPERMANN, Serpil (ed.) (2012). *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat*. Ankara: Phoenix.
- ÖZDAĞ, Ufuk (2014). *Çevreci Eleştiriye Giriş: Doğa, Kültür, Edebiyat*. Ankara: Ürün Yay.
- RIGBY, Kate (2004). “Earth, World, Text: On the (Im)possibility of Ecopoiesis.” *New Literary History* 35 (3): 427-442.
- RITVO, Harriet (2007). “On the Animal Turn.” *Daedalus* 136 (4): 118-122.
- RUECKERT, William (1996). “Literature and Ecology.” *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* (C. Glotfelty-H. Fromm, eds.). Athens: Georgia UP. 105-123.

- SIMMONS, Laurence - ARMSTRONG, Philip (eds.) (2007). *Knowing Animals*. Leiden & Boston: Brill.
- SKINNER, Jonathan (2001). "Editor's Statement." *Ecopoetics* 1: 5-8.
- SLOVIC, Scott (1999). "Letter." *PMLA* 114 (5): 1102-1103.
- SOFYA, Elif (2014). *Dik Âlâ*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- SOFYA, Elif (2015a). "Cin Soruşturma: Ekoloji ve Yazın – Elif Sofya." *Cinayşe* 14: 31.
- SOFYA, Elif (2015b). "Elif Sofya ile *Dik Âlâ* Üzerine Söyleşi." *Cinayşe Blog*. <http://cinayse.blogspot.com.tr/2015/01/elif-sofya-ile-dik-ala-uzerine-soylesi.html> [04.08.2016].
- SOLNIT, Rebecca (2001). *Wanderlust: a History of Walking*. London: Verso.
- SOLNIT, Rebecca (2008). *Storming the Gates of Paradise: Landscapes for Politics*. Berkeley: University of California Press.
- SPAHR, Juliana (2005). *thisconnectionofeveryonewithlungs*. Berkeley: University of California Press.
- SPAHR, Juliana (2011). *Well Then There Now*. New Hampshire: Black Sparrow Books.
- WORDSWORTH, William (2010). *Prelüd: Bir Şairin Zihinsel Gelişimi*. çev. N. Ağıl. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- YU, Yu-san (2005). "Poetic Identity, Aesthetics and Landscape in Wordsworth's Poetry." *Concentric: Literary and Cultural Studies* 31 (1): 193-215.